

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ВСТАНОВЛЕННЯ ВСИНОВЛЕННЯ

Наукові праці МАУП, 2010, вип. 3(26), с. 170–173

Розкриваються правові наслідки встановлення всиновлення.

Чинне сімейне законодавство розглядає всиновлення як спосіб установаження батьківських правовідносин [1]. Звідси можна зробити висновок, що всиновлення зумовлює виникнення батьківства. Однак, усиновлення породжує споріднення не як біологічну категорію, а як суспільне явище. Усиновлення правильніше розглядати як одну з підстав виникнення споріднення як правового наслідку встановлення всиновлення. Таке його тлумачення сприяло б послідовнішому вирішенню пов'язаних з усиновленням питань у законодавстві і практиці його застосування.

Під усиновленням або в дочерінням розуміється юридичний акт, у результаті якого між усиновителями (усиновителем) і його родичами, з одного боку, і всиновленою дитиною, з другого боку, виникають такі ж права й обов'язки, як між батьками й дітьми, а також їхніми родичами за походженням [1]. Звідси випливає, що всиновлення спричиняє такі правові наслідки:

- а) установаження правового зв'язку між усиновителями (усиновителем) й всиновленою дитиною, а також між усиновленою дитиною і родичами усиновителя;
- б) припинення правового зв'язку всиновленої дитини з її батьками й іншими родичами за дійсним кровним походженням. Таким чином, усиновлення одночасно є як правопобудованим, так і правоприпиненим юридичним фактом.

Досліджувана проблема є складовою плану науково-дослідних робіт Луганського інституту МАУП, а також ґрунтується на основних положеннях Конвенції ООН про права дитини від 5 грудня 1989 р., Сімейного кодексу України, Роз'яснення Пленуму Верховного Суду України 1997 р., Закону України “Про державний банк

даних про дітей, що залишилися без піклування батьків”, Цивільного процесуального кодексу України від 14 листопада 2006 р.

Наша мета — розкрити встановлення та припинення правового зв'язку між усиновителями (усиновителем) і всиновленою дитиною, а також між усиновленою дитиною і родичами усиновителя як правові наслідки встановлення усиновлення.

Усиновлення — це не тільки форма встановлення прав на виховання дітей, які залишилися без піклування батьків, а й юридичний факт. У результаті всиновлення всиновлені діти та їхні нащадки стосовно усиновителів та їхніх родичів, а усиновителі та їхні родичі стосовно всиновлених дітей та їхніх нащадків в усіх особистих немайнових і майнових правах і обов'язках прирівнюються до родичів за походженням, тобто з правової точки зору всиновлена дитина отримує нових батьків та інших родичів. Внаслідок цього забороняються шлюби між усиновителями й усиновленими.

Між усиновителем і всиновленою дитиною виникають взаємні особисті немайнові і майнові права та обов'язки рівні тим, які існують між батьками й дітьми, причому не тільки сімейні права та обов'язки, а й права та обов'язки, передбачені іншими сферами законодавства (цивільним, житловим, трудовим, пенсійним та ін.). Це відбувається як у випадку всиновлення дитини подружжям, так і одним із них, або неодруженою особою. Причому зазначені правові наслідки всиновлення дитини настають незалежно від запису усиновителів як батьків усиновленої ними дитини в актовому записі про народження дитини.

Прирівнювання законом усиновленої дитини до рідних дітей усиновителя означає, що усиновителі, як і батьки, мають право й зобов'язані піклу-

ватися про виховання й всебічний розвиток усиновленої дитини. Усиновителі також зобов'язані утримувати своїх усиновлених дітей, що припускає можливість стягнення з усиновителів аліментів на всиновлених дітей у випадку невиконання ними цього обов'язку. Відповідно, працездатні повнолітні всиновлені діти зобов'язані утримувати своїх непрацездатних, яким потрібна допомога, усиновителів і піклуватися про них [3, 201]. Усиновителі є законними представниками неповнолітньої всиновленої дитини й стають на захист її прав та інтересів у відносинах з будь-якими фізичними і юридичними особами, у тому числі й у судах, без спеціальних повноважень.

Відповідно до норм спадкоємного права при спадкуванні за законом усиновлений і його нащадки, з одного боку, і усиновитель і його родичі — з другого, прирівнюються до родичів за походженням (кровним родичам). Таким чином, усиновлені діти після смерті усиновителів, а усиновителі — після смерті всиновлених дітей є першочерговими спадкоємцями. З іншого боку, усиновлений і його нащадки не успадковують за законом після смерті батьків усиновленого та інших його родичів за походженням, а батьки всиновленого та інших його родичів за походженням не успадковують за законом після смерті всиновленого та його нащадків. Із цього правила є один виняток. Якщо всиновлений зберігає за рішенням суду правовідносини з одним із батьків або інших родичів за походженням, то всиновлений і його нащадки успадковують за законом після смерті цих родичів, а останні успадковують за законом після смерті всиновленого і його нащадків. При цьому не виключається право спадкування за законом в усиновленого і його нащадків після смерті усиновителя і його родичів, а в усиновителя і його родичів — після смерті всиновленого і його нащадків [4, 180].

Усиновитель має право вселити у житлове приміщення всиновленої дитини (житлове приміщення займається усиновителем і членами його родини за договором наймання житлового приміщення або за договором соціального наймання житлового приміщення) без згоди інших членів родини наймодавця й без урахування вимог законодавства про норму житлової площі на одну людину (ст. 679 ЦК; ст. 70 ЖК).

Усиновлені діти мають право на трудову або соціальну пенсію у випадку втрати годувальника (усиновителя) нарівні з рідними дітьми, а усиновителі при втраті годувальника (усиновленого) — нарівні з батьками без будь-яких додат-

кових умов, тоді як вітчим і мачуха мають право на таку пенсію тільки у тих випадках, якщо вони виховували й утримували померлого пасинка або пасербицю не менше п'яти років [2].

З набуттям чинності рішення суду про всиновлення дитини, усиновителі отримують право на пільги й державну допомогу, встановлені для громадян, які мають дітей. Так, працівникам, які всиновили дитину, надається відпустка на період від дня всиновлення й по закінченні 70 календарних днів від дня народження всиновленої дитини, а при всиновленні двох і більше дітей — 110 днів від дня їхнього народження (ст. 257 КЗПП) і, за їхнім бажанням, відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею трьох років. У випадку всиновлення дитини обома подружжями зазначена відпустка надається одному з подружжя за їхнім бажанням. Жінкам, які всиновили дитину, за їхнім бажанням, замість відпустки у зв'язку з всиновленням дитини надається відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами на період від дня всиновлення дитини й по закінченні 70 календарних днів, а при одночасному всиновленні двох і більше дітей — 110 календарних днів від дня їхнього народження. Відпустка по догляду за всиновленою дитиною до досягнення нею віку трьох років може бути використана повністю або частинами також бабусею, дідусем або іншим родичем, який доглядає за дитиною. На період відпустки по догляду за всиновленою дитиною за працівником зберігається місце роботи (посада).

При всиновленні дитини (дітей) у віці до трьох місяців усиновителеві (жінці) виплачується допомога по вагітності й пологам за період від дня його всиновлення по закінченні 70 календарних днів (у випадку одночасного всиновлення двох або більше дітей — 110 календарних днів від дня їхнього народження). У випадку всиновлення двох або більше дітей зазначена допомога виплачується на кожну дитину.

Усиновителі мають право й на інші види державної допомоги на всиновлених дітей, у тому числі:

1. На щомісячну допомогу на період відпустки по догляду за всиновленою дитиною до досягнення нею віку у півтора року в розмірі, встановленому законом, незалежно від кількості дітей, за якими здійснюється догляд.
2. На щомісячну допомогу на дитину (на кожну всиновлену, що проживає разом з усиновителем, дитину). Порядок призначення й виплати щомісячної допомоги на дитину

встановлюється законами й іншими нормативними актами суб'єктів України.

Для самотніх усиновителів (чоловіків, жінок) діють всі гарантії й пільги, надавані жінці у зв'язку з материнством (обмеження роботи у нічний час і понаднормові роботи, обмеження залучення до робіт у вихідні й неробочі святкові дні й відправлення у службові відрядження, надання додаткових відпусток, установа пільгових режимів роботи, інші гарантії та пільги, установлені чинним законодавством).

Закон передбачає встановлення правовідносин не тільки між усиновленою дитиною (і його нащадками) і усиновителями, а й між усиновленою дитиною (і його нащадками) і родичами усиновителів. Мова йде про такий ступінь родинності, за яким згідно з законодавством у родичів виникають ті або інші особисті немайнові і майнові права та обов'язки. Наприклад, дідусь, бабуся (тобто батьки усиновителів), брати, сестри (діти усиновителів) й інші родичі мають право на спілкування з усиновленою дитиною; або непрацездатні, які потребують допомоги, дідусь, бабуся (батьки усиновителів), мають право на аліменти від своїх повнолітніх працездатних онуків (дітей, усиновлених їхніми дітьми). При всиновленні дитини однією особою допускаються винятки із загального правила про припинення правовідносин між усиновленою дитиною і батьками, іншими родичами. Якщо дитина усиновлюється не обома подружжями, а одним із них, або вітчимою, мачухою, самотньою жінкою, самотнім чоловіком, то за бажанням батьків дитини — матері, якщо усиновитель чоловік, або батька, якщо усиновитель — жінка, за нею (ним) можуть бути збережені особисті немайнові й майнові права та обов'язки батьків відносно дитини. Правило про збереження правовідносин між усиновленою дитиною і його батьками може застосовуватися і в інших випадках усиновлення дитини одною особою, причому незалежно від перебування усиновителя в шлюбі з одним з батьків дитини [5, 71]. Таким чином, Сімейний кодекс закріплює право батька всиновлюваної дитини, яка має інший рід, ніж в усиновителя, на збереження правових відносин з дитиною. Разом з тим дотримання цієї норми є обов'язковим для всиновлюваної дитини й залежить від її бажання.

Якщо при всиновленні дитини однією особою зберігаються права дитини відносно одного з батьків, то вони вважаються збереженими й відносно родичів цього батька. Про збереження батьківських прав за одним із батьків усиновленої

дитини повинне бути зазначене в резолютивній частині рішення суду про встановлення всиновлення дитини. Відсутність такої вказівки означає, що правові відносини дитини з обома батьками припинені, навіть якщо як усиновитель виступала одна особа.

Якщо один із батьків усиновленої дитини помер, то на прохання батьків померлого батька (дідуся або бабусі дитини) можуть бути збережені особисті немайнові і майнові права та обов'язки (тобто правовий зв'язок) родичів померлого батька відносно дитини. Умовами реалізації такої можливості для дідуся, бабусі та інших родичів усиновленої дитини закон називає інтереси дитини, а не думку усиновителя (наприклад, дитина прив'язана до дідуся, бабусі, тітки, дядька, інших близьких родичів і припинення контактів з ними може завдати їй психологічної травми). Про збереження правовідносин усиновленої дитини з родичами померлого батька (дідузем, бабусяю та ін.) зазначається у рішенні суду про всиновлення.

Порядок спілкування всиновленої дитини з родичами померлого батька встановлюється за домовленістю між усиновителем і родичами дитини, а за відсутності такої домовленості — за рішенням органу опіки й піклування. Якщо ж усиновитель не підкоряється цьому рішенням, то родичі всиновленої дитини або орган опіки й піклування можуть звернутися до суду з позовом про усунення перешкод щодо спілкування з дитиною. Суд вирішує суперечку між усиновителем і родичами всиновленої дитини виходячи з інтересів дитини й з урахуванням думки дитини.

Таким чином, вважаємо, що правові наслідки всиновлення дитини — це втрата всиновленим особистих немайнових і майнових прав і обов'язків стосовно своїх батьків та інших родичів за походженням і, відповідно, отримання ними прав і обов'язків відносно усиновителів та їхніх родичів. Настають вони незалежно від запису усиновителів як батьків усиновленої дитини в актовому записі про народження цієї дитини.

Література

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947. — Ч. III. — Ст. 141.
2. Закон України "Про державне пенсійне забезпечення в Україні" від 15 грудня 2001 р. № 166 // ВВР України. — 2001. — № 51. — Ст. 13.

3. Алексій П. В., Петров С. Н. Сімейне право. — К.: ЮНІТИ, 2007. — 219 с.

4. Косова О. Ю. Сімейне й спадкоємне право: Навч. посіб. — К.: Статут, 2003. — 180 с.

5. Пчелинцева Л. М. Сімейне право: короткий навч. курс. — К.: Норма, 2006. — 141 с.

Всиновлення — це не тільки форма встановлення прав на виховання дітей, які залишилися без піклування батьків, а й юридичний факт. Правові наслідки всиновлення дитини (втрата всиновленим особистих немайнових і майнових прав і обов'язків стосовно своїх батьків та інших родичів за походженням і, відповідно, отримання ними прав і обов'язків щодо усиновителів та їхніх родичів) настають незалежно від запису усиновителів як батьків усиновленої дитини в актовому записі про народження цієї дитини.

Усыновление — это не только форма установления прав на воспитание детей, которые остались без опеки родителей, но и юридический факт. Правовые последствия усыновления ребенка (утрата усыновляемым личных неимущественных и имущественных прав и обязанностей в отношении своих родителей и других родственников по происхождению и, соответственно, приобретение ими прав и обязанностей относительно усыновителей и их родственников) наступают независимо от записи усыновителей как родителей усыновленного ребенка в актовой записи о рождении этого ребенка.

In the article the author reveals the legal implications of establishing the adoption. Adoption — is not only a form of device for raising children that are left without parental care, but also a legal fact. Legal consequences of adoption (the loss of the adopted moral and economic rights and responsibilities in relation to their parents and other relatives by birth and, accordingly, the acquisition of the rights and responsibilities regarding usynoviteley and their relatives) are coming regardless of the record as the adoptive parents of an adopted child in the assembly of the birth record this child.

Надійшла 2 вересня 2010 р.